

***ЛАВРИК Галина Володимирівна,**
завідувач кафедри правознавства ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі», доктор юридичних наук,
професор*

ЗАПОБІГАННЯ ВЛАДНОМУ СВАВІЛЛЮ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДОРОБОК І ЗДОБУТОК У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Вдаючись до кількісного визначення та ефективної оцінки рівня верховенства права із застосуванням комбінованого показника – Індексу верховенства права 2019-2020 (WJP Rule of Law Index 2019-2020) міжнародна організація World Justice Project підготувала звіт про Всесвітній проект правосуддя до 2020 року, в якому поруч з помітною непохитністю верховенства права відзначається його тривала стагнація [1]. Третій рік поспіль, попри те, що порівняно з попередніми даними кардинальних змін в підсумковій оцінці не відбулося, спостерігається негативна тенденція до зниження рівня верховенства права, зокрема за низкою показників «обмеження урядової влади» («обмеження повноважень інститутів влади»).

Безпосередньо Україна за цією рейтинговою оцінкою рівня верховенства права посіла 72 місце з-поміж 128 країн світу, тим самим покращивши свої позиції на шість пунктів [2]. Вона і надалі продовжує торувати шлях щодо забезпечення, зокрема чіткого законодавчого визначення повноважень органів влади, притягнення посадових осіб до відповідальності відповідно до закону, наявності системи стримувань і противаг та законності переходу влади – показників (критеріїв) Індексу верховенства права, за якими зберігається негативна динаміка. Перевага при цьому віддається сучасному розумінню верховенства права (правовладдя) як феномена, нерозривно пов'язаного з людиною, її правами і свободами – універсальною цінністю безвідносно до націй, ідеологій, релігій тощо [3, с. 24-25].

Трактування верховенства права в контексті прав людини, як власне і неминуча залежність примноження наукових надбань у сфері прав людини та організації публічної влади від з'ясування сутності верховенства права, мимоволі актуалізує більш глибоке дослідження прав людини, їхнього змісту та обсягу, що, в свою чергу, породжує помітно інший образ прав людини, ніж той,

що, мав формуватися у свідомості представників комунітарного табору (комунаристів) [4, с. 73]. Завдяки зусиллям видатного німецького вченого Роберта Алексі цей образ прав людини сповнений достатніх і необхідних дискурсивно-теоретичних аргументів, зокрема на користь не тільки приватної, а й публічної автономії прав людини, серед яких перебуває аргумент демократії, що «лише в першому наближенні» засвідчує необхідність існування правової системи із певним змістом і певною структурою [4, с. 85, 95-96]. Всі вони покликані по суті протистояти запереченням одного із найважливіших значень і контекстів, а отже й всієї концепції верховенства права авторитетного англійського вченого конституціоналіста Альберта Дайсі, викладеної у його фундаментальній праці «Introduction to the Study of the Law of the Constitution» («Вступ до вивчення конституційного права» або, інший варіант перекладу назви вміщений у російських виданнях 1891 р., 1905 р., 1907 р. – «Основи державного права Англії. Вступ до вивчення англійської конституції»). Верховенство або панування права сприймалося вченим, щонайперше у контрасті з будь-якою урядовою системою, заснованою на застосуванні посадовцями широкої та свавільної примусової влади [5, с. 141].

Наразі існує масив міжнародних документів, посібників із їхнього застосування, взірців загальнотеоретичної думки, завдяки яким верховенство права (правовладдя) набуває своєрідної інтерпретації в дусі, притаманному «спільній спадщині політичних традицій, ідеалів, свободи» [6], європейським цінностям, а також започаткуванню проекту на подальший розвиток мірила як інноваційного і функціонального підходу [7; 3] тощо. Попри це, формування загальнообов'язкових міжнародних стандартів у сфері прав людини продовжує вимагати нових смислових характеристик верховенства права (правовладдя), які мають бути враховані за необхідності і можливості встановлення практичної застосовності його складових елементів, не інакше, як для виокремлення проблеми прав людини стосовно держави і винесення її на порядок денний [8, с. 209]. Досвід авторитетних в сучасному демократичному суспільстві експертних органів та інституцій, які тривалий час досліджують ціннісний потенціал верховенства права (правовладдя) саме у руслі вивчення питань втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність різноманітних складових елементів цього принципу і, водночас, запобіжників порушень чи непомірних (непропорційних) обмежень прав людини [9: 10.], свідчить, що такий шлях є одним з найефективніших, адже призводить до створення зрозумілого та надійного теоретичного підґрунтя для утвердження та реального забезпечення його дії в умовах сучасних людиноцентристських глобалізаційних трансформацій [11, с. 143, 154].

Отже, визнання і беззастережне сприйняття безумовного пріоритету прав і свобод людини відбувається зі збереженням простору дії принципу верховенства права, який несе в собі важливий складовий елемент, зміст якого полягає в передбаченні національним законодавством правових засобів захисту від свавільного втручання органів влади у права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, а також можливість здійснення кроків в напрямі визначення найприйнятнішого для правової системи України, варіанту

вимог цього принципу, з-поміж яких особливе місце відводиться забезпеченню достатності повноважень владних інститутів та їх посадових осіб.

Підґрунтям для цього стають історико-герменевтичні, ціннісні (аксіологічні) уявлення багатьох поколінь вітчизняних і зарубіжних вчених про походження та рівень практичної застосовності вимог щодо запобігання (недопущення) надмірного втручання влади в права людини в умовах конкретного суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. World Justice Project Rule of Law Index 2020. URL: https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2020-Online_0.pdf
2. WJP Rule of Law Index. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global>
3. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України. (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри, упорядники та автори коментарів: В. Венгер, А. Заєць, Є. Зверев, М. Козюбра, Ю. Матвеева, О. Цельєв; Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 144 с. URL: <https://rm.coe.int/rule-of-law-checklist-at-national-level-case-of-ukraine/1680a07dd0>
4. Алексі Р. Теорія дискурсу і права людини. Філософія права і загальна теорія права; пер. з англ. С. І. Максимова, О. О. Уварової. 2013. № 1. С. 73-98.
5. Дайси А. В. Основы государственного права Англии (Introduction to the Study of the Law of the Constitution). Введение въ изучение английской конституции/ Переводъ О. В. Полторацкой подъ редакціей проф. П. Г. Виноградова. С.-Петербургъ: Издание Л. Ф. Пантельева, 1891. 369 с. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003659742#?page=171>
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13/№32 2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Європейська Комісія «За демократію через право». Мірило правовладдя: Коментар. Глосарій. Київ. USAID, 2017. 163 с.
8. Дворкин Р. О правах всерьез / пер. с англ. Макеева Л. Б. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 392 с.
9. Едіт Целлер, Роман Куйбіда, Роман Мельник Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією (проект). Вересень, 2020. 54 с.
10. Посібник користувача з оцінки дотримання верховенства права в публічному адмініструванні / [Академія Фольке Бернадотта; Програма розвитку ООН]. Київ, 2016. 78 с. URL: goo.gl/9LrZB3

11. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.

МОЗОЛЬ Наталія Іванівна,

*доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФЕНОМЕН СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Актуальність розгляду феномену справедливості зумовлена загальним рівнем правових знань у суспільстві, що є незадовільним, оскільки існуючі програми правової освіти не відповідають потребам суспільства та викликам сьогодення. Недостатній рівень обізнаності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, щодо міжнародних стандартів у сфері прав людини призводить до ігнорування цих прав та, як наслідок, порушення принципу верховенства права.

Відтак постає необхідність у забезпеченні можливості доступу до інформації та одержання знань про права, свободи та обов'язки людини і громадянина, механізм реалізації та захисту таких прав і свобод широкими верствами громадян.

Над осмисленням теорії справедливості працювали видатні філософи минулого, зокрема Платон, Аристотель, Г. Гроцій, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, а також представники сучасної зарубіжної філософії, правознавства, філософії права – Ф. Гаєк, Д. Готієр, Р. Дарендорф, Р. Нозік, К. Поппер, П. Рікьор, Д. Ролз, Ф. Селзник, М. Уолзер, Г. Л. Х. Харт, О. Хьюфе та ін.

Дослідженню проблем соціальної політики української держави, забезпечення прав людини і громадянина присвячено дисертаційні дослідження О. Бермічевої, Т. Гарасиміва, Є. Гіди, М. Заінчовського, Т. Коляди, М. Клемпарського, Л. Кулачка, І. Сидоренко, В. Сокурєнка, О. Чутчевої та ін. [2, с. 3–4].

Значний внесок в аспекті теоретичного обґрунтування означених питань зроблений науковцями кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ. Так, незаперечною є вартісність напрацювань В. Копейчикова, зокрема посібника «Теорія держави та права» для теоретичної підготовки юристів для органів внутрішніх справ [4]. Необхідно відзначити, що наукові переконання вченого вирізняються глибиною змісту і прогресивною далекоглядністю.

Справедливість є однією з найважливіших соціальних цінностей, одним із найбільш важливих критеріїв оцінювання взаємодії та виявляється у найрізноманітніших відносинах – від особистісних до суспільно-політичних. оскільки уявлення про справедливість формується в процесі соціальної